

Klíč k úkolům (doc. PhDr. Milena Krobotová, CSc.)

Obsah kapitoly

Text kapitoly

1. kapitola

Klíč k úkolu 1

K uvedeným slovům doplňte slova významem nadřazená:

Křeslo (*nábytek*), petržel (*zelenina*), kapr (*ryba*), měď (*kov*), limonáda (*nápoj*), matematika (*předmět*), smrk (*jehličnan, strom*), oves (*obilnina*), karafiát (*květina*), nosorožec (*zvíře, savec*), slepice (*kur, pták*), pomeranč (*ovoce*), modřín (*jehličnan, strom*), struhadlo (*kuchyňská potřeba*), ložnice (*pokoj*), otec (*rodič*), bratr (*sourozenec*), pes (*zvíře, savec*).

Klíč k úkolu 2

K uvedeným slovům doplňte slova významem podřazená a vzájemně souřadná:

Tekutina (*čaj - káva*), prvek (*olovo - železo*), palivo (*dříví - uhlí*), strom (*jabloň - hrušeň*), plavidlo (*lod' - člun*), přežvýkavec (*kráva - býk*), hlodavec (*myš - sysel*), dravec (*tygr - lev*), savec (*pes - kočka*), vzdělávací zařízení (*škola - univerzita*), zaměstnání (*prodavačka - květinářka*), nábytek (*stůl - židle*), publikace (*kniha - sborník*), nápoj (*pivo - víno*), hračka (*panna - vláček*), vyučovací předmět (*fyzika - chemie*), potravina (*maso - chléb*), sport (*tenis - košíková*), rodina (*otec - matka*), dopravní prostředek (*vlak - autobus*).

Jde o jedno z možných řešení.

Klíč k úkolu 3

Rozlište pojmenování motivovaná (M) a nemotivovaná (N):

Elektrický proud (M), zlý (N), jít (N), brousit si zuby (M), les (N), učitel (M), dům (N), kruh (N), kukat (M), běloch (M), hrádek (M), jed (N), pivo (M), parovod (M), iontový (M), zeměkoule (M).

Klíč k úkolu 4

Uvedené výrazy nahrad'te internacionalismy:

Časový úsek (*epocha*), okrajová část města (*periferie*), lékařství (*medicína*), sobecký člověk (*egoista*), oběžnice (*satelit*), básnictví (*poezie*), novinář (*publicista*), vynikající hráč na hudební nástroj (*virtuos*), udělení milosti (*amnestie*), mluvnice (*gramatika*), člověk vynikající zcela mimořádným nadáním (*génius*), věda o duševním životě lidí (*psychologie*), průjezd (*tranzit*).

Klíč k úkolu 5

Nahrad'te slova cizího původu slovy domácími:

Jeho sloh je brilantní (*znamenitý, skvělý*). - Musíme počítat se všemi eventualitami (*možnostmi*). - Podoba obou sourozenců je frapantní (*nápadná, překvapivá*). - Určený čas mi bohužel nekonvenuje (*nevyhovuje*). - To je eklatantní (*zřejmý, jasný přesvědčivý*) důkaz jeho schopnosti. - Projevuje elementární (*základní*) neznalost v matematice. - Na svou sběratelskou činnost vydává horentní (*vysoké*) sumy. - Ten křik dětí pod okny mě direktně (*přímo*) enervoval (*vyčerpával*). - Ve své blaseovanosti (*otupělosti, zrudělosti, netečnosti*) trpíval různými náladami. - Jako mladý lékař se etabloval (*zařídil si vlastní praxi*) v lázeňském městě. - Jeho návštěva zanechala u mě tristní (*smutný, žalostně trapný*) dojem. - Pravda uměleckého díla není konstruovaná (*uměle vytvořená*), ireální (*neskutečná*), fiktivní (*vymyšlená*) jako u prononovaných (*nechvalně známých, pověstných, vyhlášených*) naturalistů.

Klíč k úkolu 6

Určete typ vícečlenných pojmenování; rozlište sousloví (S) a volné spojení slov:

Nejvyšší soud (S), dvoumístné číslo (S), Ludolfovo číslo (S), tříčlenná komise, ultrakrátké vlny (S), klíční kost (S), medvěd brtník (S), paměť počítače (S), chod naprázdno (S), dlouhá věta, Slovenská republika (S), provádět syntézu (S), provádět hloupost, bílá kniha, mít štěstí (S), černá skříňka letadla (S), dřevěná skříň, kyselina solná (S), silná kyselina.

Klíč k úkolu 7

Podtržená víceslovná pojmenování nahrad'te jednoslovnými:

(Připomínáme: *mikrovlnná trouba* je také *mikrovlnka*, ale ne *malá vlnka*)

Ráno musím jet osobním vlakem (*osobákem*). - Kup mi Lidové noviny (*lidovky*). - Zaměstnanci dopravního podniku (*dopraváci*) stávkovali. - Máš to všechno v té květované igelitové tašce (*igelitce*). - Jeho sestra pracuje v textilní továrně (*textilce*). - Začala studovat anglický jazyk (*angličtinu*). - Jako absolvent uměleckoprůmyslové školy (*umprumky*) dostal zajímavou nabídku. - Diplomovou práci (*diplomku*) musím odevzdat začátkem dubna. - Všichni členové akreditační komise jsou už v zasedací síni (*zasedačce*). - Po této okresní silnici (*okresce*) se dostanete velmi rychle na dálnici. - Váš cestovní účet (*cesták*) nemáte řádně vyplněný. - Mezi panelovými domy (*paneláky*) vyrostl honosný supermarket. - Ředitel bude zítra slavit své padesáté narozeniny (*padesátiny*). - Před prodejnou zastavily dva dodávkové vozy (*dvě dodávky*). - Státní zkoušky (*státnice*) začnou za týden. - Na pláž si vezmu jen tričko a krátké kalhoty (*kratasy*). - Ani z jedné přesilové hry (*přesilovky*) nedali naši branku. - Zítra musím jít k zubnímu lékaři (*zubaři*). - Na hlavě měl slaměný klobouk (*slamák*) a nesl se jako papír v průvanu. - Nedáte si trochu bramborové polévky (*bramboračky*)? - Máte ráda koprovou omáčku (*koprovku*)? - Pavel má nový kopací míč (*kopačák*).

Sám spisovatel dal podnět (*podnítil diskusi*) k této diskusi. - Takové jednání je třeba podrobit velmi ostré kritice (*ostře kritizovat*). - Velmi podrobnou analýzu Máchova Máje podal (*podrobně analyzoval*) u nás zejména Jan Mukařovský. - Váš syn dnes může najít uplatnění (*uplatnit se*) zejména jako programátor. - Naše čtenářská obec (*naši čtenáři*) to velmi pozorně sleduje. - Po umělecké stránce (*umělecky*) byl její projev vynikající.

Klíč k úkolu 8

Uved'te, u kterých výrazů jde o multiverbizaci (M):

Vykonat mnoho dobrého, uskutečnit změnu (M), proces výstavby (M), učitelské kruhy (M), spotřebitelská veřejnost (M), konat schůzi (M), vést přehlídku (M), znát pozadí, číst knížku, provádět kontrolu (M), dojít k řešení (M), mít námítky (M), vydat rozkaz (M), učinit pokroky (M), vést debatu (M).

Klíč k úkolu 9

Uveďte, jakých slovotvorných prostředků bylo při odvozování použito:

Školní (příponové), letec (příponové), vodový (příponové), otrocký (příponové), brankář (příponové), stavitel (příponové), včelí (koncovkové), kosí (koncovkové), trní (koncovkové), náramek (předponově příponové), podpatek (předponově příponové), předměstí (předponové koncovkové), náhrdelník (předponové příponové), praděd, pakost (předponové).

Klíč k úkolu 10

Užijte jednoho z výrazů uvedených v závorkách a své rozhodnutí zdůvodněte:

Přístroj sloužil až do dneška bez (porucha, poruchovost). - Při podrobnějším prohlédnutí budovy jsme zjistili, že jde jen o (směsku, směs) různých stavebních slohů. - Obrátili se na desítky místních muzeí a objevili řadu (cenina, cenné dokumenty). - Můj kamarád chce po (skončení, dokončení, ukončení) Pedagogické fakulty Univerzity Palackého učit v Olomouci. - Po (odplynutí, uplynutí) předepsané doby přepínač vypneme.

Klíč k úkolu 11

Uveďte cizí formanty, jimiž byla slova odvozena:

Anti-fašista, kontra-indikace, re-akce, syn-átor, sub-dodavatel, demonstr-ant, asist-ent, propag-átor, hyster-ik, fejeton-ista, induk-tor, akumul-átor, narkot-ikum, expon-át, genial-ita, telepat-ie, general-ita, kilometr-áž, parafráze, proto-plazma, ex-trakt, dia-metr, kon-text, ultra-zvuk, ex-král, meta-jazyk, pro-západní, a-symetrický, in-aktivita, i-legální, dis-lokace.

Klíč k úkolu 12

Uveďte, jak byla utvořena přídavná jména:

Centr-ál-ní, norm-ál-ní, akt-uál-ní, spec-iál-ní; ag-il-ní, civ-il-ní; mo-bil-ní; hum-án-ní; mond-én-ní; eleg-ant-ní, risk-ant-ní; dec-ent-ní; prim-ár-ní; iluz-or-ní, proviz-or-ní; adekv-át-ní, separ-át-ní; expres-i/ív-ní, pozit-i/ív-ní; nerv-óz-ní; pomp-éz-ní; ident-ický, , plast-ický, tox-ický.

Klíč k úkolu 13

Odůvodněte pravopis:

Bez-zásadové jednání, ran-ní mlhy, ne-japné vý-mluvy, vin-ík se přiznal, nej-jedovatější sloučenina, po-dat ruku, sen-ná rýma, poštovní cen-iny, od-dací list, ú-rodná vin-ice, projevuje spontán-ně, od-daluje roz-hodnutí, směn-ná hodnota, píše si den-ík, samočin-ný počítač, vin-ný ocet, nej-jistější řešení, nej-jizlivější poznámky, ne-jedovatý had, plyn-né skupenství, nečin-ně přihlížet, o-důvodnit názor, chvíle od-dechu, na kamen-ném mostě, nej-jižnější část ostrova, od-dálil své rozhodnutí.

Klíč k úkolu 14

Od sloves tvořte příponami *-tel*, *-č*, *-dlo* podstatná jména; sledujte kvantitu souhlásek a vyložte významový rozdíl:

Nakladač, badatel, vysílač, sběratel, slídič, zaříkavač, zaklínadlo, kazatel, struhadlo, prádlo, bělič, ředitel, našeptávač, stěrač, vzdělavatel, vyjednávač, rozsívač, kružidlo, posluchač, vzpěrač, dřič, cídič.

Klíč k úkolu 15

Vyberte vhodné sloveso a svou volbu zdůvodněte:

Záporné vlastnosti se snaží co nejvíce (potlačovat, utlačovat). - Schopnosti a znalosti má, ale (používat, využívat) jich jenom v osobním zájmu. - Vedoucí, místo aby (užívat, požívat) vážnosti, je všem jen k smíchu. - Během výslechu mu (klást, pokládat) otázky. - Počátky rozvoje realismu (zapadat, spadat) do druhé poloviny 19. století. - Byl jedním z prvních kritiků, kteří (pozvednout, vyzdvihnout) jeho význam. - Není možné (zapřít, popřít) význam jejího uměleckého působení.

Klíč k úkolu 16

Místo výrazů v závorkách užitě příslovce:

Utkání těchto sportovců vzbudí bezpochybně velký zájem. - Je třeba se omluvit, i když jsme to udělali neúmyslně. - Spisovatelka jemnocitně postihla vznik jejich vztahu. - Je skutečně všestranně vzdělán. - Pomohl mu velmi účinně. - Nerad trávím čas nečinně. - Cvičte denně / dennodenně. - Voják se bránil hrdinně. - Neposuzujte svého přítele tak jednostranně.

Klíč k úkolu 17

Určete slova odvozená a složená:

Předehra, praděd, mezihra, soběstačný, krvelačný, zeměpis, podestýlka, velikonoce, psovod, rychloměr, slovosled, rýpadlo, středisko, řeznictví, znepokojení, výdejna, několikastupňový, nadzvukový, čtyřdobý, nepropustný, vysokoškolský, parkoviště, slovosled, dvojhlas, příruční, výkonnostní, několikastupňový, nezamilovaný, vodomil, čtyřlístek, zamžikat, drahokam, plynoměr, okamžik, zplynování, hromobití, spisovatel, listopad.

(*Podtržená slova jsou odvozená.*)

Klíč k úkolu 18

Rozlište spřežky (S) a vlastní složeniny (V):

Pravopis (V), zeměkoule (S), vodopád (V), pravděpodobný (S), starousedlík (V), novovek (V), okamžik (S), kdovíjaký (S), budižkničemu (S), zemětřesení (S), plynoměr (V), čaroděj (V), vodotěsný (V), kožedělný (V), svítíplyn (V).

Klíč k úkolu 19

Uveďte, co znamenají zkratky:

A označuje *ampér* (jednotka elektrického proudu), jde o *mezinárodní poznávací značku motorových vozidel Rakouska*, v hudbě znamená *alt* (v partituře) apod.; *ar* - jednotka plošného obsahu (100 m²); *a*¹ - *název tónu*, podle kterého se ladí; *a. a.* (lat.) *ad acta* - ke spisům (založit jako vyřízené); *AA* *autorský arch* - jednotka rozsahu publikace; *AAA* (angl.) *Amateur Athletic Association* - Amatérská atletická asociace (V. Británie); *AB* - (*filmové Ateliéry Barrandov*, (fr.) *Agence belge* (*belgická tisková kancelář*); *ac.* nebo *acid.* *acidum* - kyselina; *a. c.* (lat.) *ante cibos* - před jídlem (na lékařských receptech); *a. c.* (lat.) *anni currentis* - běžného roku; *aC* *abcoulomb* - jednotka elektrického náboje (odpovídá 10¹⁰ coulombů); *a. C.* *ante Christum* - před Kristem; před naším letopočtem; *Ac* (lat.) *altocumulus* - vysoká kupa (druh oblaku); *AC* (angl.) *athletic club* - atletický klub, *AC* (angl.) *Air Canada* - kanadská letecká společnost, *AC* (angl.) *appeal court* - odvolací soud, *AC* (lat.) *altitudo corporis* - výška těla v kohoutku (u zvířat) apod.

Klíč k úkolu 20

Určete druh synonymie:

Tvarosloví - morfologie (*terminologická synonyma*); království - monarchie (*úplná synonyma*); rudý - červený (*částečná synonyma*); dusit - tlumit (*částečná synonyma*); pusa - ústa - huba - tlama (*částečná synonyma - stylistická*); pokoj - klid - ticho (*částečná synonyma - stylistická*); zástupce - pravá ruka (*částečná synonyma - stylistická*); čmelák - medák (*částečná synonyma - frekvenční*); pít - bumbat - chlastat (*částečná synonyma - stylistická*); jaro - vesna (*částečná synonyma - stylistická*); mít rád - milovat - zbožňovat (*částečná synonyma - stylistická*); aspekt - zřetel (*částečná synonyma*); umřít - dokonat - zesnout - odejít navždy - skonat (*částečná synonyma - stylistická*); tělocvik - tělák - tělesná výchova (*částečná synonyma - expresivní*); lučba - chemie (*částečná synonyma - dobová*); místnost - pokoj - cimra - světnice (*částečná synonyma - stylistická*); typický - charakteristický (*terminologická synonyma*).

Klíč k úkolu 21

Vyberte synonymní dvojice nebo řady a uveďte, která slova se za synonyma nepokládají:

Tu povstal pan soudce a řekl slavnostně: „Teď teprve vidím, že Král František neukradl, neuzmul, neodcizil, neštípl, nešlohl a rovněž si nepřisvojil (*synonyma*) z peněz u něho uložených ani brka, šupu, vindry anebo findy, nykláku, groše ani troníku (*synonyma*), ačkoli, jak potom zjištěno, neměl sám ani na munzemli nebo dalamánka nebo též na housku, žemli či jinou poživatinu aneb pochutinu, zvanou též pekařský výrobek a latinsky cerealia. Prohlašuji tímto, že Král František je nevinen vraždou, mordem, latinsky homicidiem, zabitím, zakopáním mrtvého, loupeží, násilím, krádeží a vůbec zlodějčovinou...” (*synonyma*)

(Podle K. Čapka)

Klíč k úkolu 22

Z uvedených synonym vyberte ta nejvhodnější:

Než houbař (najde, nasbírá, nashromáždí, naplní, nalezne, objeví, vyhledá) košíček hřibů, projde školou (lstí, falše, chytráctví, mazanosti, podvodu) a obratnosti. (Hněvá se, zlobí se, durdí se, rozčiluje se, je naštván, je namíchnut) na zhnědlé listí, (lesknoucí se, třpytící se, blyštící se, blýskající se, mihající se, zářící, svítící) ranním vlhkem, (válčí, pere se, bojuje, zápasí, rve se) s holubinkami, které nastražují svá mláďata do stejných mechových (pelechů, hnízd, lůžek) jako hříby. S (lupínky, lístky, lístičky, plátky) šišek, které (shodila, svrhla, spustila, srazilá) veverka (hodujíc, mlsajíc, žerouc, jedouc, pochutnávajíc si) a které šilhají mezi kořeny (pošklebujíc se, posmívajíc se, pitvoříc se, tváříc se) pitvorně všem zbytečným houbařovým (poklonám, sklonům, úklonům, shýbnutím, sehnutím).

(Podle M. Majerové)

Jde o jedno z možných řešení.

Klíč k úkolu 23

Doplňte do textu co nejvíce sloves, která vyjadřují pohyb:

Na hřišti běhalo, pobíhalo, skotačilo několik chlapců. - Kočka se protáhla, prosmýkla, protáhla tyčkovým plotem. - Na zápraží skotačilo, poskakovalo, honilo se několik vrabců. - Po zahradní pěšině pospíchali, pobíhali, pochozovali mravenci. - Vítr clounal, mával, pohupoval prádlem zavěšeným na šňůře. - Štěňata pobíhala, skotačila, batolila se v trávě. - Fazole se pnuly, šplhaly po nízkých tyčích. - Dlouhé stíny se kmitaly, protahovaly se, pospíchaly po protějším zdi. - Chlapec se prodíral, tlačil, posunoval davem zvědavců. - Hladoví vrabci doskákali, poskakovali, přilétali až docela blízko k naší lavičce.

Klíč k úkolu 24

Rozlište antonyma na lexikální (L) a slovotvorná (S):

Někdy - nikdy (S); dlouhý - krátký (L); morální - amorální (S); spát - bdít (L); začít - skončit (L), smotat - rozmotat (S); pravotočivý - levotočivý (S); příjezd - odjezd (S); široký - úzký (L); tranzitivní - intransitivní (S); vpředu - vzadu (L); hráč - protihráč (S); předpažit - zapažit (S); dolů - nahoru (L).

Klíč k úkolu 25

Obrazné vyjádření nahraďte vhodným synonymem:

Držela se ho jako klíště. (*pevně*) - Když se vrátil, byl vychrtlý jako pes. (*hubený*) - Utíkali, jako by jim koudel za zadkem hořela. (*velmi rychle*) - Kručí mu v břiše jako ve starých varhanách. (Má velký hlad.) - Je hloupý jako trám. (*velmi hloupý*) - Ten koláč byl malý jako bleší oko. (*příliš/velmi malý*) - Jano, mračíš se jako Popeleční středa. (*škaredě*) - Honza je zdravý jako řípa? (*má pevné zdraví*) - Lžete, jako když tiskne. (*lžete velmi moc*) - Je jako za groš kudla, ale jinak je všemi mastmi mazaný. (*Je malý, ale velmi chytrý.*) - Bude to mravenčí práce, na to nezapomeň! (*zdlouhavá/„piplavá“ práce*) - Nedělej z komára velblouda. (*nepřeháněj*) - Pořád po něm házela očima. (*Pořád se po něm dívala.*) - Ta holka mu zobe z ruky. (*dělá všechno, co chce*) - Opravdu mu vytrhla trn z paty. (*velmi mu pomohla*) - Jeden je za osmnáct, druhý za dvacet bez dvou. (*jsou oba stejní*) - Kluci se rvali o sto šest. (*rvali se pořád/stále*) - Je to opravdu za babku. (*laciné*) - Zase přišla s křížkem po funusu. (*pozdě*) - Jeho slova padla na úrodnou půdu. (*slova si vzal k srdci*)